

DE ZORG VOOR DE AARDE IN PERSPECTIEF

Koo van der Wal, *Zoektocht naar de wortels van het milieuprobleem*. Antwerpen/'s-Hertogenbosch, Gompel & Svacina, 2023, 176 p., ISBN 97894 63714334, € 25.

Met zijn nieuwste boek exploreert Koo van der Wal, emeritus van de Erasmus Universiteit Rotterdam, niet alleen de wortels van onze milieuproblemen, maar tracht hij ook de zin van onze verwachtingen te verhelderen. Op die manier geeft hij gestalte aan zijn wijsgerige betrokkenheid: hij wil vooreerst een stap terug zetten 'om een betere kijk op het geheel te krijgen, het bos en niet zozeer de afzonderlijke bomen te zien. De filosofie is daarom primair een generalistische en geen specialistische discipline, op synopsis, op overzicht van de dingen gericht' (7).

In een eerste hoofdstuk geeft de auteur een historisch overzicht van de benaderingen van de natuur en veranderingen in onze verhouding tot natuur: van een betrokkenheid waarin het heilige en het wondere centraal stonden in de premoderniteit, over de toenemende abstracties in de moderniteit tot de instrumentalisering en verzakelijking van een manipuleerbare 'natuur', die werd losgemaakt van de joodse visie op de schepping waarin Jahweh de mens heeft beziel en tegelijk de aarde en alle levende wezens als beheerbaar en beheersbaar heeft aangeboden. Juist die moderne en postmoderne attitudes houden gevaarlijke ontkenningen in. Daarom hoopt de auteur, dankzij een vernieuwde aandacht voor de spirituele dimensie (die de mens toch ook eigen is als we ons door onze eigenmachtigheid niet laten verblinden) op een nieuwe wending. In de beschrijving van dit project is Van der Wal voorzichtig. Hij weet immers dat wij de dimensie van het wonderbare niet meer rechtstreeks toegrijpend kunnen benaderen, 'maar alleen indirect, omcirkelend en gebruikmakend van symbolen, metaforen, allegorieën, gelijkenissen en dergelijke. De wereld wordt in dit perspectief opnieuw een netwerk van symbolen, zoals de grote filosofieën en spirituele tradities dat gesponnen hebben voorbij de zogenaamde feitelijkheid, of beter: daaruit afgelezen hebben.' (41). Voor de auteur ligt zo'n rehabilitatie in de lijn van het zich momenteel uitgekristalliseerde nieuwe natuurbeeld waarin de mens zich geherbergd voelt zonder die herberg tot een productiehuis of consumptiemarkt om te vormen.

Tegen deze achtergrond verdiept Van der Wal zich in thema's die de mensheid al zo lang als problematisch hebben ervaren, thema's die voor velen door het lichtzinnig koesteren van een blinde vlek uit het bewustzijn verdwijnen, maar voor anderen deel uitmaken van een voortdurende bezorgdheid: hoe welzijn beleven, betrachten en vertolken in een sfeer waarin het 'zijn' primeert op het 'hebben', waarin de kwaliteit thematisch het leven kleurt en niet in de

verdrukking komt van het reductionistische kwantitatieve? Jonge wetenschappers en wijsgeren moeten niet zelden vechten tegen hun academische voorgangers, die belerend komen aandraven met de zogenaamde exacte methodes om de werkelijkheid te beschrijven, te kennen en te verklaren. Vooral in het vlak van de economie worden we met deze uitdaging geconfronteerd. De vraag is, zo schrijft Van der Wal: ‘wanneer en onder welke culturele en maatschappelijke omstandigheden zijn de vigerende economie en de haar begeleidende economische wetenschap opgekomen, van welke culturele en maatschappelijke constellatie zijn zij de uitdrukking? Of anders geformuleerd: wat is dat voor een samenleving en cultuur waarin deze economie en economische wetenschap tot ontplooiing konden komen? En welke lering zouden we daaruit kunnen trekken richting een economie die weer in dienst van de mens staat?’ (99).

Ja, in dienst van de mens – maar in dienst van welke aspiraties van de mens? Vooreerst onderstreept de auteur het eeuwenoude, maar zo vaak verwaarloosde inzicht dat de mens zich eigenlijk, wil hij authentisch zijn, geen mateloosheid kan veroorloven. De Grieken uit de oudheid hadden het over de *hybris*, uit de joodse Bijbel is ons het verhaal bekend van de mens die zich laat verleiden om te eten van de boom van de kennis om aan God gelijk te willen zijn. Het christendom heeft deze gedachten overgenomen, hoewel priesterkasten in sommige kerken, niet zelden bepaalde rabbijnen in synagogen achterna, in hun *tentation de faire du bien*, deze traditie al te dikwijls hebben verraden – niet zelden ook in een collaboratie met de wereldlijke despoten. Maar we zien de mateloosheid ook en misschien vooral elders: in het wetenschapsbedrijf (‘alles willen kennen’ en tegelijk reductionistisch opereren), in de kapitalistische industrie (‘produceren om te produceren’). We zien dit ook in de sport (‘steeds hoger springen of sneller lopen’) en in de kunst (‘steeds dat meeslepend spektakel – het liefst van al taboedoorbrekend’).

Nu, dit is de negatieve kant van de zaak. De auteur is zich heel goed bewust dat kritiek of weerleggen wat fout loopt op termijn geen voldoening schenkt. Vandaar de beslissende vraag waar de filosofie aan de verheldering van de existentie kan bijdragen: welke aspiraties en verlangens halen het beste uit de traditie en oriënteren onze zoektocht in de zorg? Van der Wal herinnert ons hierbij aan de spiritualiteit van de verbondenheid: ‘er is een vóórreflexieve en vóórconceptuele oervertrouwdheid met de ons omvangende werkelijkheid die aan elke meer discursieve en reflexief-bewuste betrekking ermee voorafgaat. Ofwel: wat in de dualistische cartesische kijk op de dingen als het meest fundamentele niveau beschouwd wordt, blijkt bij nader toezien hooguit het vóórlaatste niveau dat nog rust op een vóór dualistische laag.’ (151). In de geest van zijn vorige boek, *Filosofie en spiritualiteit. Leven en denken vanuit een ideële inspiratie* (Gompel & Svacina, 2021 en hier besproken: UvM 34–4, 2021) onderstreept de auteur hoe wij in een open, dynamische en creatieve werkelijkheid leven. Onze subjectiviteit onderkennen houdt in deel te nemen aan nieuwe vormen van orde in natuur en maatschappelijke omgeving in het kader van de ontwikkeling van nieuwe soorten

fenomenen. Op die manier begrijpen wij de natuur, waarmee we ons vertrouwd en verbonden kunnen weten. Het betreft een houding die de zelfmanipulatie tegen de achtergrond van het waanbeeld van het absolutisme van het zichzelf toebehoren doorbreekt.

Koo van der Wal behoort tot die gemeenschap van filosofen die humanisme plaatst in een context waarin het antropocentrisme en het eigenmachtige weten omwille van het weten niet domineren, maar waarin geweldloze toewijding humaniteit én natuur met elkaar verzoenen. Daarin is hij verwant met de vruchtbare spirituele inzichten die we zowel bij Zenboeddhisten als bij Indianenopperhoofden kunnen aantreffen. Bovendien schrijft hij in een verhelderende stijl die zijn competentie niet verstikt in academismen – hoewel hij toch ook een academicus is.

Jacques DE VISSCHER (Sint-Denijs-Westrem)